

<https://doi.org/10.15407/socium2021.03.021>
УДК 81'1:2(477)

Creative Commons Attribution 4.0 International

Храбан Т.Є., канд. філол. наук, завідувач кафедри іноземних мов, Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, вул. Московська, 45/1, Київ, 01011, Україна, email: Xraban.Tatyana@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5169-5170>, Scopus Author ID: 57215581503

ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНІ ПОВСЯКДЕННІ УЯВЛЕННЯ КОРИСТУВАЧІВ УКРАЇНСЬКОГО СЕГМЕНТА ІНТЕРНЕТУ: СПРОБА ТИПІЗАЦІЇ

Метою статті є визначення специфіки типів філософсько-релігійного мислення, яке притаманне користувачам українського сектору соціальних мереж. Основним методом цього емпіричного дослідження обрано дискурс-аналіз. Матеріалом дослідження слугували пости у вигляді цитат із супутніми візуальними компонентами та коментарі до них, які були розміщені у 2020 р. в соціальній мережі “Facebook” на сторінках загальнодоступних груп “Україна – это Свободный Мир”, “За Україну”, “Диалог.UA” та приватних груп “Ukrainians Global Network”, “Україна – це ти”, “Україна Online У”. У цілому проаналізовано 630 постів з обов’язковою експліцитною або імпліцитною складовою Бог (Вища сила), в яких розкривається основний зміст сенсу життя, обґрунтовуються пріоритетні цінності суспільства. Великого значення у філософсько-релігійному дискурсі інтернет-комунікації українського сектору соціальних мереж набуває проблема сенсу життя. Уявлення про сенс життя представлено на двох рівнях: світоглядному та соціальному. На світоглядному рівні уявлення про сенс життя концентрується на системоутворювальному принципі: “Свобода варта того, щоб за неї боротися”. На соціальному рівні здійснюється конкретизація уявлень про сенс життя в таких концепціях: соціально-демографічній, естетичній, релігійній, гедоністичній, Хюгге, успіху. Важливою для користувачів українського сектору соціальних мереж є тема любові, яка розуміється як значуща властивість особистості, що охоплює активну позицію щодо іншого; ціннісний принцип; сенсоутворювальний базис процесу самореалізації; установку на єднання та доброзичливість; пізнання глибинної сутності іншої людини; спрямованість на життєствердження; подолання самотності; спосіб самовизначення. Останнє місце за значенням посідають теми часу, даності життя та смерті. В українському секторі соціальних мереж сформувався напрям філософсько-релігійного мислення, який має такі характеристики: 1) розуміння світу та визначення життєвих стратегій ґрунтується на власному досвіді; 2) відсутність абстрактних, відірваних від життя міркувань; 3) міцний зв’язок з певним соціально-культурним контекстом; 4) спрямованість на вирішення проблем, які пов’язані з антропологічними вимірами філософування: людина як унікальна істота, місце людини у світі та її роль у процесах буття, свобода та відповідальність, час як характеристика людського буття; 5) пріоритизація мотивів сенсу життя; любові; часу, даності життя та смерті.

Ключові слова: філософсько-релігійний дискурс, соціальні мережі, соціальна психологія.

Khraban T.Ye., PhD. in Philology, head of the department of foreign languages, Military Institute of Telecommunications and Information Technologies named after Heroes of Kruty, 45/1, Moskovska Str., Kyiv, 01011, Ukraine, email: Xraban.Tatyana@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5169-5170>, Scopus Author ID: 57215581503

© Храбан Т.Є., 2021

ISSN 1681-116X. Український соціум, 2021, № 3 (78): 21–33

21

TYPIFICATION OF REPRESENTATIVE PHILOSOPHICAL AND RELIGIOUS PERCEPTIONS OF UKRAINIAN INTERNET AUDIENCE

The article aims to identify the particularities of philosophical and religious thinking inherent in the social network audience of Ukraine. Discourse analysis was chosen as the primary method to analyse a set of posts in the form of quotes with accompanying visual components and comments to them that were posted on "Facebook" in 2020 on the pages of public groups "Ukraine is Free World", "For Ukraine", "Dialogue.UA" and private groups "Ukrainians Global Network", "Ukraine is You", "Ukraine Online". The author analysed a total of 630 posts with God's obligatory explicit or implicit component (The Higher Power), which bring out the existential issues of life, raison d'être, human values. The meaning of life is increasingly prominent in the philosophical and religious discourse of the Ukrainian sector of social networks. The idea of the meaning of life is presented on two levels: ideological and social. At the worldview level, ideas about the meaning of life are concentrated in the systemic principle: "Freedom is worth dying for". At the social level, ideas about the meaning of life are concretised in the following concepts: socio-demographic, aesthetic, religious, hedonistic, hygiene, success. The next most common issue is a subject of love understood by the Ukrainian audience of social networks as a system of traits: an active position with the other, value-based principles of a code of conduct, the meaning-making basis for self-realisation, recognising and acceptance the humanity of others, orientation on vital activity, goodwill, and unity, overcoming loneliness, a mode of self-determination. The subjects of time, different issues related to dying and death are ranked last. The tendency of philosophical and religious thinking has shaped the Ukrainian sector of social networks. It has the following special features: 1) view of the world and personal choice of life strategies is based on first-hand knowledge; 2) absence of abstract, unrealistic considerations; 3) strong link with a particular socio-cultural context; 4) focus on solving problems related to anthropological dimensions of philosophising: man as a unique being, the place of man in the world and his role in the processes of being, freedom and responsibility, time as a characteristic of human.

Keywords: *philosophical and religious discourse, social networks, social psychology.*

Ситуація трансформації економічних, соціально-політичних та ідеологічних умов функціонування сучасного суспільства різко актуалізувала такі екзистенційні питання, як сенс життя, етичні проблеми соціальної поведінки, ставлення до смерті [1, с. 43] та внесла суттєві поправки до змісту й форми філософсько-релігійної думки українців. І в цьому контексті саме поняття "дискурс" адекватно відображає динамічність і нестабільність тисячоліттями "законсервованих" філософсько-релігійних цінностей в умовах потужних впливів постмодерного культурного середовища [2]. Концентрованим виразом змісту філософсько-релігійних поглядів українців є віртуальний дискурс, який розуміється як "комунікативна подія мережі, комунікативна ситуація, зафіксована в гіпертексті; системний процес кореляції символічно-мовленнєвого спілкування віртуальних комунікантів, спосіб уявлення віртуальних мовних особистостей у єдності психологічних, соціальних, національних, етичних й інших характеристик" [3, с. 26]. Необхідність розуміння сутності особистості у контексті її філософсько-релігійної рефлексії при плануванні системних суспільних трансформацій і вирішенні нагальних проблем сучасності, зокрема, формування ідеології глобальних реформ українського суспільства, визначає актуальність цього дослідження.

Науковці з різних позицій (релігієзнавчої, філософської, історичної, педагогічної, богословської) активно досліджують природу філософсько-релігійних поглядів, їх

сутність, структуру, зміст, вплив на духовне життя народів і суспільний прогрес. Для підготовки цієї статті значущими є наукові праці, які спрямовані на дослідження соціально-психологічних аспектів філософського та релігійного дискурсів. Так, Н. Савелюк [4], систематизувавши результати наукових розробок, зробила висновок, що дослідження релігійного дискурсу, розглянутого, насамперед, як молитовне звертання, здійснюється переважно в ракурсі семантично-функціонального, риторичного, трансцендентального або культурологічного аспектів. Застосований нею міждисциплінарний підхід до наукового дослідження релігійного дискурсу відкрив широкі можливості для об'єктивного осмислення та ґрунтовного аналізу мотиваційно-цільового аспекту релігійної активності громадян України. Дослідниця зазначає, що релігійний дискурс з його основними психологічними складовими (сповідь, проповідь, молитва, ритуальні дії) потребує залучення ресурсів сучасної дискурсивної соціальної психології для вивчення реальних особистісних психологічних корелятивів [4]. М. Петрушкевич [5] у монографії "Релігійна комунікація у контексті масової культури" зосереджує увагу на ролі мас-медіа у формуванні масової релігійної комунікації, коли релігійний дискурс адаптується до сучасних темпів передачі та сприйняття інформації. Основна частина роботи присвячена аналізу медіа-культури, засобам масової комунікації та їх основним рисам, конструюванню у цій культурі релігійної комунікації. Логічним підсумком спостережень, міркувань і аналізу фактів стає висновок про кардинальні зміни у комунікативному середовищі: медіатизація тіла та свідомості, нові практики опрацювання/читання інформації, феномен одночасного сприйняття великої кількості каналів інформації. На думку М. Петрушкевич, рисами медіакультури, які найімовірніше можуть впливати на сучасну релігійну комунікацію, є візуалізація, технічність, оперування великими об'ємами інформації, створення специфічної картини світу [5]. Перетворення нових мас-медіа в один з головних чинників трансформації соціальної реальності та зміна характеру соціальної комунікації [6] викликали інтерес сучасних зарубіжних дослідників до філософського та релігійного дискурсів у ракурсі інтернет-комунікації. Вплив інтернету на філософсько-релігійні концепції буття інтернет-користувачів досліджено Х. Кемпбеллом [7], С. Гарвардом [8], М. Левхеймом [9] та іншими науковцями. Х. Кемпбелл стверджує, що дослідження філософського та релігійного дискурсів у контексті інтернет-комунікації може поліпшити наше розуміння масштабних соціальних і культурних зрушень у мережевому суспільстві, а процеси, які відбуваються в інтернет-комунікації, не тільки вказують на об'єктивні тенденції в релігійній практиці онлайн, але й є окремою формою відображення особливої суспільної форми дійсності [7]. У цій статті вперше визначено специфіку філософсько-релігійного мислення, яке є притаманним для користувачів українського сектору соціальних мереж.

Ключовим для дослідження типів філософсько-релігійного мислення є постулат про соціально-комунікативну природу людини. Спрямованість соціальних наук на принципово нову соціально-психологічну онтологію потребує застосування міждисциплінарних та інтеграційних підходів, одним з яких є дискурс-аналіз. Категорія "дискурс" окреслює такі базові виміри: лінгвістичні й нелінгвістичні, глобальні соціокультурні й індивідуально-особистісні, стабільно змістові та ситуаційно-динамічні, які поєднані цілісним комунікативним актом [4, с. 48]. Як зазначає К. Харт, дискурс – це

не тільки лінгвістична практика. Дискурс перебуває всередині соціальної практики й сам є соціальною практикою, сприяє формуванню соціальних систем, ситуацій, інституцій та ідеологій [10, с. 3], тобто ключовою “є соціальна, комунікативна природа людини, що реалізується через її взаємодію із соціумом у семіотичному, зокрема, мовному середовищі життєдіяльності” [4, с. 10]. На думку А. Грімшоу, дискурс-аналіз є не просто методом, він є підходом до вивчення природи мови з огляду на центральні концепти соціальних наук, який слід розглядати як сукупність взаємопов’язаних підходів, що передбачають не тільки збір та обробку інформації, але й ряд теоретичних припущень, систему принципів і методів дослідження [11]. Через складність і багатогранність філософського та релігійного дискурсів вважаємо за доцільне звернутися до дискурсивного аналізу, розробленого в руслі соціального конструкціонізму, напрямом дослідження якого є “всеосяжне практичне міркування” [12] – дискурсивна психологія. Вона дає можливість зосередитися на розлогій проблематиці, як пізнання, емоції, атитюди, цінності, упередження, пам’ять, мотиви [13]. Дискурсивна психологія – це “найбільш емпірично-орієнтований підхід щодо використання мови у соціальних взаємодіях (переважно вивчає побутовий дискурс), не лінгвістичних особливостей, а риторичних практик. Його основне завдання – оцінити, наскільки ефективно люди (одночасно продукти і творці дискурсів) використовують наявні дискурси, обговорюючи свої погляди на світ, і які соціальні наслідки подібного використання у створенні та зміні соціокультурного контексту” [14; 15, с. 258]. Дискурсивна психологія ставить в центрі своєї парадигми соціальну взаємодію, бачить предмет дослідження в соціальній площині, її підґрунтям є не вивчення особистості безпосередньо, а опосередковані свідчення певних установок і переконань, які виявляються в усній і письмовій мові [16].

Матеріалом дослідження слугували пости у вигляді цитат із супутніми візуальними компонентами та коментарі до них, які були розміщені в 2020 р. в соціальній мережі “Facebook” на сторінках загальнодоступних груп “Україна – это Свободный Мир” (9,6 тис. учасників), “За Україну” (40,6 тис. учасників), “Диалог.UA” (65,2 тис. учасників) та приватних груп “Ukrainians Global Network” (34,8 тис. учасників), “Україна – це ти” (12,5 тис. учасників), “Україна Online” (96,0 тис. учасників). У цілому відібрано та проаналізовано 630 постів з обов’язковою експліцитною або імпліцитною складовою Бог (Вища сила), в яких розкривається основний зміст сенсу існування, обґрунтовуються пріоритетні цінності в житті суспільства.

Мета статті – визначити специфіку філософсько-релігійного мислення, яке є притаманним для користувачів українського сектору соціальних мереж.

Відповідно до семантико-тематичного критерію класифікації дискурсів, філософський дискурс – це набір текстів, що є дотичними до філософії як теоретичної основи світогляду, найбільш зрілої форми духовної культури людини [17]. Проте, на думку Т. Зарубіної, будь-який філософський текст – це завжди фрагмент іншого, більш всеосяжного дискурсу: “будь-який новий філософський текст буде місцем перетину вже наявних текстів, які в певний момент часу можуть стати “точками перелому” філософського дискурсу, що виявляється в несумісності понять, типів висловлювань та

об'єктів дослідження різних філософських текстів, наявних у просторі однієї і тієї ж формації" [18]. Специфікою філософського дискурсу інтернет-комунікації українського сектору соціальних мереж є включення в нього релігійного досвіду як сукупності переживань, що оцінені й сприйняті суб'єктом з релігійної точки зору, і мають значення для формування, зміцнення, розвитку релігійного світогляду особистості [19]. Релігійний досвід завжди пов'язаний зі світоглядом особистості, спрямований на те, що становить основу та мету людського життя [19]. В Україні на початку ХХ ст. під впливом європейського екзистенціалізму сформувався напрям філософія так званої "нової релігійної свідомості" – система ідей, спрямованих на нову інтерпретацію сакрального, божественного [20]. Незважаючи на те, що в науковій літературі часто виокремлюють філософський і релігійний дискурси як різні типи, вважаємо виправданим для дослідження інтернет-комунікації українського сектору соціальних мереж використовувати поняття "філософсько-релігійний дискурс", під яким ми розуміємо сукупність соціальних за формою й філософсько-релігійних за змістом мовленнєвих дій, "де ригідне поняття Бога (або будь-кого, хто мається тут на увазі) часто переміщується у більш гнучкі й адекватні описи" [20], завдяки чому презентуються аргументи й висновки "не з концепту Бога, а з таких трансцендентних досконалостей, як "максимальна доброта", "абсолютна любов", "найвища мудрість" тощо" [4, с. 90]. Філософсько-релігійний дискурс у соціальних мережах постає як "надзвичайно різномірний з лінгвістичної точки зору масив індивідуальних текстів, які за формальними ознаками лише умовно можна об'єднати в повноцінну єдність" [21], і який має ряд специфічних характеристик: інтуїтивізм, жанрове різноманіття, абстрактність, узагальненість, акцентована логічність викладу, діалогічність, індивідуалістичність, яка породжує неможливість цілком відповідного розуміння тексту та множинність його тлумачень, яскрава образність і метафоричність, установка на ідеального адресата, який розуміє пресупозиції кожної фрази, що дозволяє філософському дискурсу здійснитися [18], ґрунтування на цінностях, які залишаються "законсервованими" впродовж кількох тисячоліть, незважаючи на історичні зміни чи соціальне розшарування [4]. Специфіка філософсько-релігійного дискурсу інтернет-комунікації українського сектору соціальних мереж виявляється в акцентуванні мотивів, які розкриваються в маніфестації таких онтологічних категорій, які імпліцитно закладені в пласти свідомого та несвідомого завдяки притаманним національному характеру та ментальності українців інтровертності, індивідуалізму та зумовленого ними персоналізму [22, с. 69]. Нині, коли в інтернет-просторі активно розгортаються процеси культурної диференціації, пошуку та захисту власної ідентичності [23], ці мотиви є "фундаментальними способами людського життя, ціннісними вузлами, квінтесенціями смислів, цілей, прагнень людей; світоглядними конструкціями, які апріорно задають параметри людського існування в світі, а також категоріями буття індивідів" [24, с. 29]. О. Стоян зауважує, що особистість повинна зробити правильний вибір – вибір справжнього існування, екзистенцію, яка по своїй суті є буттям самотньої віруючої людини, що прагне до Бога. Таке прагнення повинно приймати вигляд самореалізації, яка постійно відтворюється [25, с. 149]. Аналіз постів і коментарів до них довів, що інтернет-користувачі зосереджують увагу на проблемах, які їх турбують. При цьому великого значення набуває тема сенсу жит-

тя, тобто те “морально-світоглядне уявлення людини, відповідно до якого вона зіставляє себе і свої вчинки з найвищими цінностями” [26, с. 80], що знайшло своє відображення у 53% постів (рис. 1).

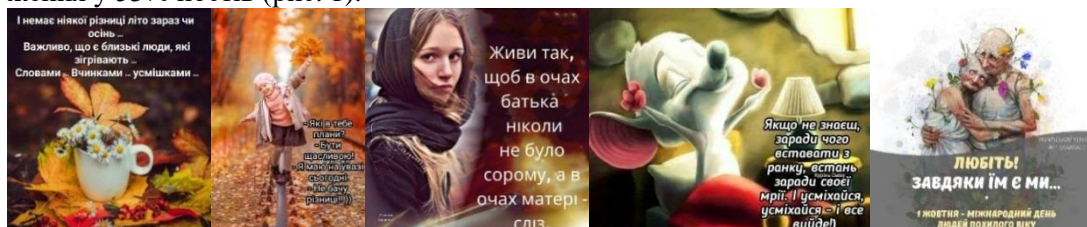

Рис. 1. Тема сенсу життя

Уявлення про сенс життя в філософсько-релігійному дискурсі інтернет-комунікації представлено на двох рівнях: світоглядному (21%) і соціальному (32%). На світоглядному рівні найбільш повно знайшла своє відображення традиційна цінність українського суспільства, яка сформувалась історично під час боротьби за свою землю, за самостійність і незалежність – свобода. У філософсько-релігійному дискурсі поняття “свобода” набуває таких семантичних компонентів: труднощі в досягненні (“За свободу можна другий раз народитися, здохнути тисячу разів, але не опуститися, боротися і битися, програти, але не здатися, йти багато років, але все ж дістатися”); можливість поводитися на свій розсуд (“У мене свій світ, свої закони, мислення зовсім іншого роду, нехай багато хто мене не розуміє, це і називається: “свобода!””); значущість (“Все, заради чого варто жити в цьому світі, через біль переступаючи, – це життя і свобода”); можливість мати вибір (“Свобода – дорога, на якій ти вирішуєш де, як, коли і з ким йти”); ейфорія (“У мене немає крил, але є свобода!”); комфорт (“Свобода не там, де немає стін, а там, де їх не відчуваєш”); свавілля (“Мені все одно, яка зараз мода, мій статус по життю – свобода!”); індивідуалізм (“Це – свобода: відчувати, до чого прагне твоє серце, що б не казали інші”); відсутність примушення (“Свобода не в тому, щоб робити те, що хочеш, а в тому, щоб не робити того, чого не хочеш”); задоволеність (“Мені подобається свобода. Доведи, що мені є заради чого від неї відмовлятися!”). Таким чином, на світоглядному рівні уявлення про сенс життя концентрується на системоутворювальному принципі: свобода варта того, щоб за неї боротися.

На соціальному рівні здійснюється конкретизація уявлень про сенс життя стосовно життєвих орієнтацій. Залежно від основних концепцій сенсу життя, пости, що підлягають аналізу, можна поділити на кілька груп. До першої групи належить соціально-демографічна концепція, яка відображає мету життя, пов’язану з народженням і вихованням дітей, онуків (8%): “У чому сенс життя? Любов, сім’я, діти. А якщо немає цієї любові? Значить, і немає сенсу жити”. Друга група – концепція Хюгге (дат. *Hygge*) – 8%. Це широке і складне поняття, що виникло в скандинавських країнах і означає затишок, тепло, близькість, вміння знаходити щастя в простих речах і цінувати кожен мить [27]: “Коли я бачу, що люди радіють запаху свіжої випічки, квапляться до вечері додому, смажать картоплю чи разом ліплять вареники, переконуюся в тому, що світ тримається на простому щасті”. Третя група – естетична концепція, яку можна порів-

няти з японським естетичним світоглядом вабі і сабі (яп. 侘寂) – 6%. Згідно з цією концепцією, краса пов’язана з особливим станом свідомості та може бути побачена в прозовому й простому, але це потребує вдумливого підходу до повсякденного життя: “Щастя – це просто ... очей улюблених погляд. Щастя – це просто ... осінній листопад. Щастя – це просто ... вранці спів птахів. Щастя – це просто ... сповнений капрыз. Щастя – це просто ... за руку удвох”. У четвертій групі поєднані концепції успіху (5%). Користувачі соціальних мереж акцентують питання, яка теоретична модель успіху повинна бути обрана як пріоритетна. Для конкретизації концепції сенсу життя важливу роль відіграють філософські ідеї християнського вчення, що орієнтовані на пошук самого себе шляхом випробувань (1%): “Життя, як поїздка на велосипеді: якщо тобі важко, значить, ти прямуєш вгору”; філософія прагматизму або ділової людини, що притаманна американській культурі (4%). Центральною дійовою особою філософії прагматизму є ділова людина – енергійна, вольова, пройнята духом індивідуалізму та прагнення до вигоди: “Головне в житті – всі круті повороти долі вміти перетворити в круті зигзаги успіху”. П’ята група – концепція, яка відображає релігійні погляди на сенс життя, що спрямоване на служіння Богу в певній формі (4%): “Бог дає людині не те, що вона хоче, а те, що їй треба. Тому не питаєте: “За що?”, а подумайте: “Для чого?”. Шоста група – гедоністична концепція, що визначає сенс життя заради різного роду задоволень, насолод (1%): “У житті потрібно спробувати все! Інакше не зрозуміємо сенс життя!!!”; “Кохай! Бо час тебе не чекає, він забирає твої дні і ночі, кохай допоки тіло спрагле й молоде! Бо в старості кохають тільки очі”.

Наступною за значенням для користувачів українського сектору соціальних мереж є тема любові, що знайшла своє відображення у 38% постів (рис. 2).

Рис. 2. Тема любові

Любов, як найважливіший “позитивний” концепт, відображає емоційно-психологічний стан і світоглядну позицію особистості, а також конституює громадського й індивідуального буття [28]. Любов можна трактувати як шлях вирішення проблеми людського існування: “саме в полі цілісності всіх фрагментів буття, пропущених через любовне, ціннісне сприйняття індивіда, відкривається глибинний сенс буття у цілому та людського існування зокрема” [24, с. 63]. Аналіз цитат і коментарів до них довів, що для користувачів українського сектору соціальних мереж любов є системоутворювальною властивістю особистості, яка залучає всі аспекти його існування: активна позиція щодо іншого – 19%: жертвовність (“Кохання – це не просто нестримне почуття бути поруч з людиною,.. а готовність жертвувати, поступатися,

відмовлятися від своїх інтересів заради іншого”), турбота (“Коли готуєшся до бою, викопай для себе такий окоп, щоб у ньому помістився друг”), повага (“Любов – це коли, відпускаючи людину, серце кричить: “Не йди! Я не можу без тебе”. А вголос вимовляєш щиро: “Будь щасливий і бережи себе”), віра (“Коли Ви навчитеся бачити Божественну волю у всьому, поняття “нещастя” розтане саме по собі...”); ціннісний принцип, сенсоутворювальний базис процесу самореалізації людини в світі (“Дякую, Боже, за те, що я маю. Що не одна вдома я засинаю. Маю кого вранці я розбудити. Маю для кого і мріяти, й жити”) – 6%, установка на єднання та доброзичливість (“Тисячі кілометрів розділять нас цієї ночі... Але якою б не була відстань між нами, ніхто не порве нитку від мого серця до твого!”) – 5%; прийняття іншої людини в її неповторності й унікальності, пізнання її глибинної сутності (“Та що я можу тобі дати? Машини немає, квартири немає...” – “Ти можеш дати мені крила за спиною, нехай всі їдуть, а я полечу...” – 3%; спрямованість на життєствердження (“У справжнього кохання немає щасливого кінця. Справжнє кохання взагалі не закінчується”) – 3%; спосіб самовизначення, самопізнання (“Потрібно мати щось спільне, щоб розуміти один одного, і чимось відрізнятись, щоб кохати один одного”) – 1%; подолання самотності (“Самотність – прекрасна річ,.. але поруч має бути хтось, кому можна розповісти, яка прекрасна річ – самотність”) – 1%.

Останнє місце за значенням посідають мотиви часу, даності життя та смерті, що знайшли своє відображення у 9% постів (рис. 3).

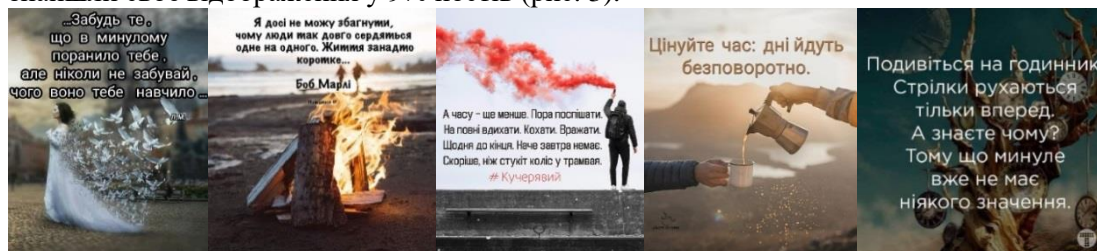

Рис. 3. Мотиви часу, даності життя та смерті

Уявлення про сенс життя в філософсько-релігійному дискурсі інтернет-комунікації є немислимим без усвідомлення часу, який опредметнюється за допомогою факту людського буття: “Ваш час обмежений, не витрачайте його, проживаючи чуже життя. Не попадайтеся на гачок віровчення, яке існує на уявленнях інших людей”. Специфікою маніфестації теми часу в українському секторі соціальних мереж є його розуміння лише у форматі “зараз”, минуле існує тільки у формі “я є”, тобто в сучасності (“Ніколи не повертайся в минуле. Воно вбиває твоє справжнє. Спогади безглузді, вони лише забирають твій дорогоцінний час. Минулого не повернути, а майбутнє може не розпочатися”). Розуміння часу, як культурного уявлення, пов’язане з психологічними переживаннями людини і, зокрема, тривогою, спричиненою розумінням смертності людини [29, с. 94]. Усвідомлення людиною власної смертності (“Час вічний – минає ми”) породжує форми психологічного захисту, за посередництва яких долається тривога смерті. Так, інтернет-користувачі створюють наративи

“персональної винятковості”, яка є невразливою для смерті (“Якщо смерть дійсно забирає найкращих, то я буду жити вічно”), а також перебування під захистом “персонального спасителя” (“Бог почує молитву ту мою, повернешся додому живим”). Тривога неминучої скінченності життя (“Життя пролітає, як куля крізь голову – нічого не встиг зрозуміти, а тебе вже немає”) може бути потужним чинником самоактуалізації: “Пам’ять про те, що я скоро помру – найважливіший інструмент, який допомагає мені приймати складні рішення в моєму житті. Тому що все інше – чужа думка, вся ця гордість, весь цей страх збентеження або провалу – всі ці речі падають перед обличчям смерті, залишаючи лише те, що дійсно важливе”. На думку В. Бушанського, “конструктивний потенціал цих наративів полягає в тому, що вони надають людині своєрідні додаткові виміри міцності” [29, с. 121].

Результати дослідження узагальнено в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз акцентування головних тем у філософсько-релігійному дискурсі, N = 630, %

Головні теми та їх конкретизація	Питома вага
1. Сенс життя, в тому числі:	53
а) світоглядний рівень	21
б) соціальний рівень:	32
– соціально-демографічна концепція	8
– концепція Хюгге	8
– естетична концепція	6
– концепція успіху	5
– теологічна концепція	4
– гедоністична концепція	1
2. Любов:	38
– активна позиція щодо іншого	19
– ціннісний принцип	6
– установка на єднання та доброзичливість	5
– пізнання глибинної сутності іншої людини	3
– спрямованість на життєствердження	3
– подолання самотності	1
– спосіб самовизначення	1
3. Проблема часу, даності життя та смерті	9

Джерело: складено автором.

Дискурсивний аналіз довів, що соціально-психологічний підхід до досліджень у сфері інтернет-комунікації пропонує новий, заснований на теорії соціальних репрезентацій, погляд на соціальні мережі як суспільно-чутливі соціальні репрезентації. Під соціальними репрезентаціями ми розуміємо “процеси колективного усереднення, наслідком яких є формування загальних знань, які породжують соціальні зв’язки, що об’єднують суспільства, організації та групи” [30]. Функціональна роль соціальних репрезентацій як способу соціального мислення особистості й способу усвідомлення нею соціальної дійсності [31] полягає в формуванні в українському секторі соціальних мереж загального напрямку, коли розуміння світу та визначення життєвих стратегій

ґрунтується на власному досвіді. Проте варіативність шляхів конкретизації головних тем і неоднорідність мотиваційних настанов, які продукують живе філософствування (незалежність, влада, романтика, соціальний контакт, статус, цікавість, честь, ідеалізм тощо), вказує на те, що “уявлення завжди особистісні, вони належать особистості і несуть в собі особистісну специфіку” [31].

Висновки. В інтернет-комунікації філософсько-релігійний дискурс віддзеркалює різноманітні типи філософського мислення, парадигмальні та концептуальні підходи, які сильно варіюються від однієї людини до іншої і визначаються потребами кожного інтернет-користувача, його базовими цінностями, психологічними ресурсами особистості, гедоністичними аспектами психологічного благополуччя або іншими характеристиками індивідуальної диференціації. Незважаючи на різну спрямованість філософствування, в українському секторі соціальних мереж сформувався напрям філософсько-релігійного мислення, який має такі особливі характеристики: 1) розуміння світу та визначення життєвих стратегій ґрунтується на власному досвіді; 2) відсутність абстрактних, відірваних від життя міркувань; 3) міцний зв'язок з певним соціально-культурним контекстом; 4) спрямованість на вирішення проблем, які пов'язані з антропологічними вимірами філософування: людина як унікальна істота, місце людини у світі та її роль у процесах життя, свобода та відповідальність, час як характеристика людського буття; 5) пріоритет мотивів сенсу буття; любові; часу, даності життя та смерті. Однією з тенденцій подальшого дослідження сфери міжособистісного спілкування в особливому дискурсивному середовищі, яке сформувалося за допомогою соціальних мереж, є усвідомлення можливості вивчення оцінних думок і суджень користувачів соціальних мереж як одного з індикаторів трансформації суспільних настроїв.

Список використаних джерел

1. Владимирова Т.Е. Экзистенциальная картина бытия как актуальная исследовательская парадигма. *Вопросы психолингвистики*. 2019. № 2 (40). С. 41–52. <https://doi.org/10.30982/2077-5911-2019-40-2-41-52>
2. Савелюк Н. Психолінгвістичні особливості релігійного дискурсу (теоретичний аспект). *East European Journal of Psycholinguistics*. 2015. Vol. 2 (1). С. 124–133.
3. Компанцева Л.Ф. Интернет-лингвистика: когнитивно-прагматический и лингвокультурологический подходы. Луганск: Знание, 2008. 528 с.
4. Савелюк Н. Психологія розуміння релігійного дискурсу. Київ: КНТ, 2017. 400 с.
5. Петрушкевич М. Релігійна комунікація у контексті масової культури. Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2018. 408 с.
6. Журбенко К.В. Нові медіа як об'єкт соціологічного вивчення. *Грані*. 2016. № 7. С. 90–95. <https://doi.org/10.15421/171639>
7. Campbell H. Religion and the Internet: A microcosm for studying Internet trends and implications. *New Media & Society*. 2013. Vol. 15. Issue 5. P. 680–694. <https://doi.org/10.1177/1461444812462848>
8. Hjarvard S. The mediatization of religion: Theorising religion, media and social change. *Culture and Religion*. 2011. Vol. 12 (2). P. 119–135. <https://doi.org/10.1080/14755610.2011.579719>
9. Lövheim M. Mediatization and religion. *Mediatization of Communication*. Berlin, Boston, MA: De Gruyter, 2014. P. 547–571.

10. Contemporary Critical Discourse Studies / Eds. C. Hart, P. Cap. London: Bloomsbury, 2014. <https://doi.org/10.5040/9781472593634>
11. Grimshaw A. Social linguistics and literacies: Ideology in discourse. *Applied Psycholinguistics*. 2003. Vol. 14 (3). P. 416–418. <https://doi.org/10.1017/S0142716400010870>
12. Edwards D. Discursive psychology. *Handbook of language and social interaction* / K.L. Fitch & R.E. Sanders (Eds.). Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2005. P. 257–273.
13. Potter J., Wiggins S. Discursive psychology. *The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology*. SAGE Publications Ltd, 2007. P. 73–90.
14. Hepburn A., Potter J. Discourse analytic practice. *Qualitative Research Practice*. 2003. P. 180–196.
15. Бочулинський С. Концептуальні та емпіричні особливості дискурсивного конструювання соціальної реальності. *Релігія та Соціум*. 2015. № 1–2 (17–18). С. 255–262.
16. Hepburn A., Wiggins S. Discursive Research in Practice: New Approaches to Psychology and Everyday Interaction. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 332 p.
17. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей. Київ – Чернівці: Букрек, 2018. 320 с.
18. Зарубина Т.А. Філософський дискурс в проблематике дискурса. *Епістемы*. 2004. № 3. С. 93–101.
19. Groff L., Smoker P. Spirituality, religion, culture, and peace: exploring the foundations for inner-outer peace in the twenty-first century. *International Journal of Peace Studies*. 1996. Vol. 1 (1). P. 57–113.
20. Raukas M. The Role of Perfections in Inter-Religious Discourse. *Electronic Journal of Folklore*. 2000. № 15. P. 24–31.
21. Стеценко В.І. Екзистенціалізм як “філософія людини” ХХ сторіччя. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 4. С. 44–54.
22. Стеценко В.І., Галуйко Р.М. “Людиномірність” української традиції філософії релігії. *Вісник Національного авіаційного університету: Філософія. Культурологія*. 2013. № 2. С. 67–72.
23. Osborne E., Taylor D. The Role of Cultural Identity Clarity for Self-Concept Clarity, Self-Esteem, and Subjective Well-Being. *Personality & social psychology bulletin*. 2010. Vol. 36. Issue 7. P. 883–897. <https://doi.org/10.1177/0146167210372215>
24. Омарбекова С.В. Любовь как экзистенциал человеческого бытия. Нижневартовск: Изд-во Нижневарт. гуманит. ун-та, 2012. 130 с.
25. Стояно О.О. Екзистенціали людського буття у філософських поглядах Сьорена К’єркегора. *Грані*. 2015. № 9 (125). С. 145–150.
26. Кучера Т. Сенс життя як етична проблема. *Університетська кафедра*. 2012. № 1. С. 79–91.
27. Argyle M. Causes and correlates of happiness. *Well-being: The foundations of hedonic psychology*. New York: Russell Sage Foundation, 1999. P. 353–375.
28. Berscheid E. The human's greatest strength: Other humans. *A psychology of human strengths: Fundamental questions and future directions for a positive psychology*. Washington: American Psychological Association, 2003. P. 37–47. <https://doi.org/10.1037/10566-003>
29. Бушанський В.В. Екзистенціальний підхід до концептуалізації часу. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2017. № 5–6. С. 93–124.
30. Høijer B. Social Representations Theory. A New Theory for Media Research. *Nordicom Review*. 2011. № 32 (2). P. 3–16.
31. Абульханова К.А. Социальное мышление личности. *Современная психология: состояние и перспективы исследований*. Москва: Институт психологии РАН, 2002. С. 88–103.

Отримано 07.06.21 та оновлено 05.07.21

References

1. Vladimirova, T.E. (2019). Existential picture of being as an actual research paradigm. *Voprosy psikholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 2 (40), 41-52. <https://doi.org/10.30982/2077-5911-2019-40-2-41-52> [in Russian]
2. Savelyuk, N. (2015). Psycholinguistic Features of Religious Discourse (Theoretical Aspect). *East European Journal of Psycholinguistics*, 2 (1), 124-133 [in Ukrainian]
3. Kompantseva L.F. (2008). Internet linguistics: cognitive-pragmatic and linguacultural approaches. Lugansk: Znanie [in Russian]
4. Savelyuk, N. (2017). The Psychology of Understanding of Religious Discourse. Kyiv: KNT [in Ukrainian]
5. Petrushkevych, M. (2018). Religious Communication in the Context of Mass Culture. Ostroh: Publishing house of the National University of Ostroh Academy [in Ukrainian]
6. Zhurbenko, K.V. (2016). New media as an object of sociological study. *Grani*, 7, 90-95. <https://doi.org/10.15421/171639> [in Ukrainian]
7. Campbell, H. (2013). Religion and the Internet: A microcosm for studying Internet trends and implications. *New Media & Society*, 15, 5, 680-694. <https://doi.org/10.1177/1461444812462848>
8. Hjarvard, S. (2011). The mediatisation of religion: Theorising religion, media and social change. *Culture and Religion*, 12 (2), 119-135. <https://doi.org/10.1080/14755610.2011.579719>
9. Lövheim, M. (2014). Mediatisation and religion. In *Mediatization of Communication* (pp. 547-571). Berlin, Boston, MA: De Gruyter.
10. Hart, C., Cap, P. (Eds.). (2014). Contemporary Critical Discourse Studies. London: Bloomsbury. <https://doi.org/10.5040/9781472593634>
11. Grimshaw, A. (2003). Social linguistics and literacies: Ideology in discourse. *Applied Psycholinguistics*, 14 (3), 416-418. <https://doi.org/10.1017/S0142716400010870>
12. Edwards, D. (2005). Discursive psychology. In K.L. Fitch, R.E. Sanders (Eds.), *Handbook of language and social interaction* (pp. 257-273). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
13. Potter, J., Wiggins, S. (2007). Discursive psychology. In *The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology* (pp. 73-90). SAGE Publications Ltd.
14. Hepburn, A., Potter, J. (2003). Discourse analytic practice. In *Qualitative Research Practice* (pp. 180-196).
15. Bochulynskiy, S. (2015). Conceptual and empirical features of discursive construction of social reality. *Relihiia ta Sotsium – Religion and Socium*, 1-2 (17-18), 255-262.
16. Hepburn, A., Wiggins, S. (2007). Discursive Research in Practice: New Approaches to Psychology and Everyday Interaction. Cambridge: Cambridge University Press.
17. Bekh, I.D. (2018). Personality on the Path to Spiritual Values. Kyiv, Chernivtsi: Bukrek [in Ukrainian]
18. Zarubina, T.A. (2004). Philosophical Discourse in the Discourse Subject Matter. *Epistemy*, 3, 93-101 [in Russian]
19. Groff, L., Smoker, P. (1996). Spirituality, religion, culture, and peace: exploring the foundations for inner-outer peace in the twenty-first century. *International Journal of Peace Studies*, 1 (1), 57-113.
20. Raukas, M. (2000). The Role of Perfections in Inter-Religious Discourse. *Electronic Journal of Folklore*, 15, 24-31.
21. Stetsenko, V.I. (2010). Existentialism as the “philosophy of a man” of the 20th century. *Sotsiohumanitarni Problemy Liudyny – Socio-humanitarian Problems of Person*, 4, 44-54 [in Ukrainian]
22. Stetsenko, V., Galuiko, R. (2013). “Human-dimension” of Ukrainian tradition of philosophy of religion. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu: Filozofia. Kulturolohiia – Proceedings of the National Aviation University: Philosophy. Cultural Studies*, 2, 67-72 [in Ukrainian]

23. Osborne, E., Taylor, D. (2010). The Role of Cultural Identity Clarity for Self-Concept Clarity, Self-Esteem, and Subjective Well-Being. *Personality & social psychology bulletin*, 36, 7, 883-97. <https://doi.org/10.1177/0146167210372215>
24. Omarbekova, S.V. (2012). Love as an Existential Potential of Human Existence. Nihznevartovsk: Izdatelstvo Nihznevartovskoho humanitarnoho universiteta [in Russian]
25. Stoiano, O.O. (2015). The existentials of human being in a philosophical view of Søren Kierkegaard. *Grani*, 9 (125), 145-150 [in Ukrainian]
26. Kuchera, T. (2012). The meaning of life as an ethical issue. *Universytetska kafedra*, 1, 79-91 [in Ukrainian]
27. Argyle, M. (1999). Causes and correlates of happiness. In *Well-being: The foundations of hedonic psychology* (pp. 353-375). New York: Russell Sage Foundation.
28. Berscheid, E. (2003). The human's greatest strength: Other humans. In *A psychology of human strengths: Fundamental questions and future directions for a positive psychology* (pp. 37-47). Washington: American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10566-003>
29. Bushansky, V.V. (2017). The existential approach to the conceptualisation of time. *Naukovi Zapysky Instytutu Politychnykh i Etnonatsionalnykh Doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific Messages of I.F. Kurasa Institute of Political and Ethnonational Researches of the NAS of Ukraine*, 5-6, 93-124 [in Ukrainian]
30. Höjjer, B. (2011). Social Representations Theory. A New Theory for Media Research. *Nordicom Review*, 32 (2), 3-16.
31. Abulkhanova, K.V. (2002). Personal Social Thinking. In *Modern Psychology: Status and Prospects of Research* (pp. 88–103). Moscow: Institute of Psychology of Russian Academy of Sciences [in Russian]

Received on 07.06.21 and updated on 05.07.21